

ՇՏԵՄԵՐԸ

ՊԻՏԵՆԻ ԳԻՏԵԼԵՆՑ

ՄԵՐՏ 1

1839.

ԹԻԻ 3

ԹԵԼԵՆԻՆԻ ՆԻՍԵՆ ԵՐՑ.

ԹԵԼԵՆԻՆԻՆ, ծովերը տարեին մեծ մասին մէջը պաղած ըլլալով, ամայի ահա գին դաշտեր կը ձևանան. ուր որ ճերմակ արջը իրեն կարծր բնութեանը յարմար բնակարան մը կը գտնայ: Սառնամանիքով պատած անապատներուն մէջը որսի պըտը տեղով իր անօթութիւնը կը կը շտապողնէ ծովային կենդանիներով, ինչպէս՝ ծովային հորթերով. որոնք սառերը կը կոտորեն օղէն շունչ առնելու համար, կամ թէ արջը ծովը կը ընկնուի անոնք որսալու համար: Գարմանալի սուր հոտառութիւն մը ունենալով՝ սաստիկ արագութիւն և ուժ ու ասոնց հաւասար ճարտարութիւն, իր ապրուստը կը ճարէ անանկ կլիմաներուն մէջ, ուր կը կարծրվի թէ ասոր պէս մեծ չորքոտանի մը հարկաւ սովամահ պիտի կորարվի: Միշտ աչքը բաց սառով պատած լեռներուն վրայ

կեղայ՝ չորս դին նայելու ան ընդարձակ դաշտին վրայ, ուր որ գուցէ մինակ մէկ ծովային հորթ մը կը գտնուի, կամ հոտած օղը հոտովը տալով իմանալու թէ՛ արդեօք Լաւրոպացի ձկնորսներէն կամ բնիկ Լաքսի մոքսացիներէն ձգած՝ Բալենայի կամ ծովային ձիի մնացորդներ կայ մի մէկ տեղ մը, որ իրեն մեծ խնայքի մը տեղ կանցնի: Սակայն անտարակոյս շատ անգամ ալ սատիկ անօթութիւն կը բաշէ. ինչու որ ծովային հորթը՝ որ իրեն զլեաւոր ապրուստն է, իրեն չափ ճարտարութիւն ունի: Աւարջը շատ անգամ պղտիկ սառէ կող ինքնուն վրայ գտնուելով՝ ջուրերը կառնեն ծովին բացերը կը տանին, ուր շատ օրեր կը մնայ՝ ու չի կրնար կերակուր ճարել: Ըսանկ ջուրերուն վրայ անդին ասդին երեւալով՝ կը լայ որ երկու հարիւր մղոն ցա-

Սառնամանիք. պատ:

3 մ

կողի. պատ:

մաքէն կը հեռուենայ : Ինչ և իցէ՝ աղէկ վարարեալ է լողալու : ու շատ անգամ մէկ սառե կողմէն մէկալը կերթայ՝ կամ ծովէ գերք մը կերայ : ուր տեղ դառն կենդանիները սոսկալի կերպով ջարդուբուրդ կընեն :

Խաւանտիայի մէջ՝ ուր որ երբեմն աս խանգարիչ կենդանիները ծովէ գերքները կը լան : բնակիչները խելոյն մէկտեղ կը ժողովրդին անոնք սատկեցունելու : Կըրէն լանտիայի արևելեան կողմերը արջերը սառերուն վրայ տեսնուած են՝ մէկ տեղ հաւքոված այնչափ շատ : որ հեռավանց ոչ խաղի հօտ կը կարծրվի մեծ դաշտին մէջը : Եւ կենդանին սովորաբար չորս ոտքէն մինչև հինգ ոտք բարձրութիւն ունի : ու եօթը ոտքէն մինչև ութը՝ երկայնութիւն ունի . երկու հարիւր օխայէն մինչև իրեք հարիւր յիսուն օխայ կը կիշառվի իր ծանրութիւնը : Պարէնս՝ աս կողմերը պիտո առաջ ճամբորդութիւն բնորոշելու մէկը : 1596ին՝ երկու հատ ճերմակ արջ սպաննեց : որոնք ահագին մեծութիւն ունէին . մէկին մարմը տասներկու ոտք երկան էր : ու մէկայինը տասներեք : Բայց զարմանալին ան է որ՝ աս զօրաւոր կենդանիին ձագերը նապաստակէ մը մեծ չեն ըլլար : Էրն՝ ուրիշ ճշմարտախօս ճանապարհորդ մը կը պատմէ թէ՝ ինքը տեսեր է ձագերուն ոտքին նշանը ձուներուն վրայ հարուրնոցի մը չափ մեծ : երբոր մարերնուն ոտքին նշանը էր տառնը չորս մատ երկան՝ ու ինք մատ լայն : Ճերմակ արջը ընդհանրապէս մարդէ կը փախչի . բայց երբոր վրան երթըվի զարհուրելի թշնամի է : Սկորեգալի նաւապետը իր ճանապարհորդութիւն ի կրէնլանտիա ըստ զիրքին մէջը զանազան զըւարձալի պատմութիւններ կընէ հետաքրքրութեան արժանի : Սեր Դ տեմարանը կարդացողներուն զըւարձութեանը համար քանի մը պատմութիւն կը բաղենք անկէց :

«Եւթիթուն նաւին նաւապետը Սընթո անուն՝ մէկ դիտուած մը պատմեց ինծի՝ որ խիստ զըւարձալի էր իր վախճանին նայելով . աս դիտուածը յառաջ եկած էր մէկ նաւաստիի մը անխոհեմութեամբ ճերմակ

արջի մը վրան երթալէն՝ 1820ին : Նաւը կապած էր սառե կողմի մը՝ որուն վրայ խել մը հեռուն մէկ մեծ ճերմակ արջ մը որսի համար կը պըտըտէրկոր : Նաւին մէջ շինաւաստիներուն մէկը ցքիի զօրութենէն զըրբված՝ որ իր ամէն աւուր բաժինէն քիչ քիչ հիւլեցուցեր էր : աչքը առաւ երթալ ու կուլիւարջին հետ : Իւր գէնքը էր միայն մէկ նիզակ մը . և որչափ որ ընկերները համոզեցին չերթալ : ինքը իր խելին հաւնելով ճամբայ ելաւ : Սընթի մը չափ ճամբայ ընելով ձուներուն ու պողած բլուրներուն վրայէն՝ որ ինքը շատ հոգնեցուցին : Թշնամիին եկաւ հասաւ . ու անանկ մօտեցաւ անոր՝ որ քանի մը կանգուն հեռաւորութիւն կար մէջերնին . արջը տեսածին պէս մարդը՝ երեսը անոր դարձուց : և իբր թէ պատերազմի կը հրաւիրէրկոր անկա : Եւ միջոցիս իր առջի սրտոտութիւնը մարած ըլլալով : քիչ մը հոգնելուն ցքիին զօրութիւնը երթալէն : քիչ մըն ալ արջին զարհուրելի դէմքը տեսնալէն : նիզակը շիտկեց ու յարմար ձեռով սը բըռնեց՝ որ կամ արջին վրայ երթայ : կամ թէ որ արջը իր վրայ գայնէ ինքը գինքը պաշտպանէ . և ասանկ քիչ մը կանկ առաւ : Երջն ալ դիմացը կայնեցաւ . ոչինչ տեղը աշխատեցաւ մարդը իր կորսնցուցած համարձակութիւնը ու սրտոտութիւնը ժողովել արջին վրայ երթալու : Ոչինչ տեղը ձայներ հանեց : նիզակը ցրցեց՝ ու դանազան ձեւեր բանեցուց արջին դէմը : որպէս թէ վրան պիտի երթար . Թշնամին կամ չի հասկընալով անոր ըրածները՝ կամ քանի տեղ չի սեպելով անանկ սուտ ձեւերը : կայնած տեղէն չի շարժեցաւ : Նաւաստիին բոլոր անդամները սկըսեցին դողալ . բայց իր ընկերներէն ծաղը ըլլալու վախ ունէն նաւուն՝ ետ դառնալու ալ չի համարձակեցաւ : Էրմայ արջը սկըսեց համարձակ առաջ գալ դէպ ի մարդուն վրայ : իր մօտենալը ու անվախ քալելը նաւաստիին ներքը մնացած քաջութեան նշոյլն ալ հատցուց : և ընկերներէն ծաղը ըլլալու վախն ալ մէկ գիւ ըրաւ : Ուստի ետ դարձաւ ու սկըսեց փախչիլ : Բայց հիմայ էր վրան

Նաւաստակ . Լաւլան :— Նաւաստի . կէճի : Բայց : Զքի . ուս :— Օհնք . սկալ :— Նիզակ . նիզակ :

գլխի ատենը . նաւաստիին փախչելը սիրտ տրուաւ արջին՝ որ ան հիմայ անոր ետեւէն իյնայ . ու աղէկ վարժութիւն ըլլալով ձուներուն վրայ ճամբորդութիւն ընելու , շուտ մը հասաւ փախչողին :

Նիզակը՝ որ նաւաստիին մէկ հատիկ զէնքն էր ինքը պաշտպանելու , վազած ժամանակը ծանրութիւն տալուն իրեն՝ վարձեց , ու շարունակեց առաջ ելլալ : Ասիկա իր բարդ բանեցուց . ինչու որ արջը նիզակը գետինը տեսաւ նէ՛ հետաքրքրութիւն մը ունեցաւ գիտնալու թէ ինչ էր . ուստի կայնեցաւ ոտքովը երեւոյցուց՝ առջին անգին դարձուց՝ ծեծեց , ու նորէն սկսեց իր թշնամիին ետեւէն վազել : Եւ շատ չանցաւ՝ նորէն հասաւ շունչը կտրած նաւավարին , որ մտածելով նիզակին ձգելէն յառաջ եկած յաջորդութիւնը , ձեռնոցներուն մէկն ալ նետեց՝ որ արջը քիչ մըն ալ կայնի , և ինքը ճամբայ առնէ :

Խորհած հնարքը իրաւքնէ յաջողեցաւ , ու երբոր արջը նորէն կայնեցաւ ձեռնոցը քննելու , փախստական նաւաստին ան միջոցին խել մը առաջ գնաց : Բայց արջը կրկին շարունակեց մարդուն ետեւէն վազել , և անտարակոյս անոր պիտի հասնէր ու բռնէր , որովհետեւ նաւավարին ունեցած ուժը հեռագետէ հատնելու վրայ էր , մինչև որ նետեց մէկալ ձեռնոցն ալ , և վերջապէս գլխուն փակեղն ալ , որ կտոր կտոր ըրաւ արջը իր ակռաներուն տակը :

Նաւավարները նաւին մէջէն տեսնալով հիմայ իրենց ընկերին վիճակը , գոչաւ թափեցան անիկա պաշտպանելու : Բոլորը զէնքերնին առած՝ կարգաւ շարվեցան , ու երբոր ընկերնին հասաւ ճամբայ տըւին աւոր մէջերնուն անցնելու , և նորէն մէկ կարգ կայնած ամենը մէկէն դէմ դրին արջին : Դողի սարսափի մէջ ինկած փախըտական նաւավարը՝ թէ և հիմայ իր թշնամիին ձեռքէն խալըտած էր , շարունակեց իր առաջ վազելը՝ վախը հալածելով ինքը , ու բնաւ չի կայնեցաւ մինչև որ գնաց նաւը ինկաւ : Արջը անգամ մըն ալ կայնեցաւ , ու բոպէի մը ջուի իր թշնամիներուն վրայ ծանր կերպով մը նայելով , որպէս

թէ շատ տարվան փորձաւու զօրապետի մը պէս կը խորհէր թէ արժան է արդեօք հետերնին ծեծկրկիլ՝ թէ չէ : Արջապէս թշնամիներուն թիւը շատ տեսնալով՝ որոնց վրայ դարձէ չի պիտի կրնար յաղթութիւնը վատըրկիլ , խեղացութեամբ ետ դարձաւ , և ապահով իր ճամբան գնաց :

Բւեռային արջերուն ճարտարութիւնը աղէկ հասկըցեր են բալինայի ձկնորսները . շատ դժուարութիւն կը քաշեն որսալու անոնք , որ առանց վախի իրենց նաւերուն քովերը կուգան : Հետեւալ պատմութիւնը արջին ճարտարութեանը վրայ՝ շատ զարմանալի է :

«Նաւերուն մէկին նաւապետը շատ ուղեւով որ արջ մը ձեռք ձգէ առանց մորթը վերադարձելու , չըւանը հանգոյց շինեց , ու ձունին մէջը դրաւ . հանգոյցին մէջ տեղն ալ կրակ վառեց՝ ու քիչ մը միւս դըրաւ վրան : Արջ մը՝ որ մօտերը կը պրտըտէր , շուտով խաբվեցաւ երած միսին հօտը առնելով , ու եկաւ նոյն տեղը : Իր ճարտարութիւնովը իմացաւ լարված որդայթը . կամաց մը մօտեցաւ՝ ու միւսը բերնովը առաւ . բայց նոյն բոպէին իր ոտքը՝ չըւանին քիչ մը շարժելէն հանգոյցին որ պիտի պրլլելէր , ճանկերովը մէկ զի ըրաւ չըւանը՝ և զգուշութեամբ մը ետ քաշվեցաւ : Տարած միսին կտորը ուտելէն ետեւ՝ նորէն հոն դարձաւ . հանգոյցը նորէն շիտկած ըլլալով՝ մէջ տեղը մեծ կտոր մը միսով , առաջ չըւաններուն բոլորը մէկ զի քաշեց , ու ետքը համարձակ գնաց միւսը առաւ : Երբոր անգամ հանգոյցը շիտկեցաւ , բայց ուրիշ կերպով . ինչու որ նաւավարները արջին ըրած զգուշութիւնը տեսնալով՝ որդայթը ձունին տակը թաղեցին , և մէջ տեղը խորունկ ծակ մը փորեցին՝ ու միւսը հոն դրին : Նսգամ մըն ալ արջը եկաւ , ու նաւավարները կը յուսալին որ աս անգամն բաներնին պիտի յաջողէ . բայց արջը իրենցմէ ելել ճարտարութիւն ունենալով , քանի մը բոպէ չըրաւ դին հոտըտալէն ետքը՝ սկսեց ճանկերովը ձունը փորել , որով զայթը գտաւ՝ հանեց ու մէկ զի նետեց , և նորէն իր ոտքը առնելով անվնաս փախաւ գնաց » :

Բեհուային արջերուն էգն ալ արուին պէս կատողած է թշնամիին դէմ. բայց իր ձագերուն վրայ ունեցած սէրը ամէն բանէն է վե՛լ է: Անոնց համար կերակուր ճարելուն դժուարութիւնը՝ ու ան սաստիկ ցուրտ տեղիւնքը քաջած տառապանքնին անշուշտ կը պատճառեն աս սէրը: Հետեւեալ պատմութիւնը Բեհուային Ղանապարհորդութիւն ըսված գիրքերուն մէկէն առնուած է:

«Աւտըվանց կանուխ կայմին գլուխի մարդը իմացուց թէ՛ իրեք հատ արջ սաստիկ արագութիւնով կը վազենկոր սառուրուն վրայ, և իրենց ճամբան դէպ ՚ի նաւին շիտկեր են: Հաւանական է որ՝ կուգայինկոր ծովային ձիի մը ճարպին հօտը առնելով, որ մարդիկը կը լսակին վրայ դրեր էին, և որ սառւին վրայ կէրէրկոր անոնց գալու առնէր: Եւ աս չանցաւ իմացան որ՝ էգ առիւծ մըն էր իր երկու ձագերովը. բայց ձագերը սեպէ թէ մօրենուն չափ մեծ էին: Սաստիկ փափաքով մը դէպ ՚ի կը լսակին վազեցին, ու բոցերուն մէջէն դուրս քաշելով ծովային ձիին մարմինին մէկ կտորը՝ որ դեռ չէր էրեր, սկըսեցին ագահութեամբ ուտել: Նաւին մէջէն մարդիկը մեծ մեծ միտի կտորներ ալ՝ որ պահեր էին, նետեցին սառւին վրայ, որոնց ամէնը ծեր արջը մինաւորիկ կրեց՝ ձագերուն առջին դրաւ, ու ամէն մէկուն բաժնեց՝ միայն քիչ մը իւրեն պահելով: Արբոր դարձաւ որ մնացած վերջին կտորն ալ բերէ, նաւէն հրացանները շիտկելով ձագերուն երկուքն ալ զարկին մեռցուցին. մայրերնին ալ ետ դարձած ժամանակը վերաւորեցին, բայց չէ թէ մեռնելու չափ:

Քարասիրտ մարդուն աչքէն արցունք կը բերէր աս վայրենի գազանին իր ձագերուն վրայ ցուցրեցած սէրը տեսնալը՝ անոնց մեռնելու ըտպէին: Թէպէտ ինքը սաստիկ վիրաւորուած էր, ու հազիւ կրնար սողալով անոնց ինկած տեղը երթալ, առած միայն կտորը տարաւ, և կտոր կտոր բաժնելով ինչպէս որ առաջ ըրեր էր, առջևին դըրաւ. ու երբոր տեսաւ թէ չեն ուտերկոր, իր ճանկերովը առաջ մէկը՝ ետքը մէկալը

Ղարպ. իշխուլ: — Հրացան. Թի-Ֆէնի:

ջանաց որ կայնեցունէ: Բոլոր աս միջոցիս մարդուն խեղճը կուգար լսելու իր հեծու թիւնը ու հաւաքանքը: Արբոր տեսաւ թէ չի կրնարկոր կայնեցունել անոնք, քիչ մը հեռուն զնաց կայնեցաւ, ետին դարձաւ ու սկըսեց ողբալ. աս ալ որ օգուտ չըրաւ իր ձագերուն արթննալուն՝ նորէն դարձաւ քովերնին, ու չորս կողմերնին հոռվաւ լով սկըսեց վէրքերնին լըզել: Արբէն ելաւ քիչ մը հեռուն զնաց առջի անգամին պէս, դարձաւ ետին նայեցաւ, ու առնէ մը կեցաւ ողբալով:

Նոյն ամենայնիւ իր ձագերը չարթնցան իր ետեւէն երթալու. ուստի ինքը նորէն դարձաւ անոնց քովը, ու անպատմելի սիրոյ նշաններով մէյմը մէկուն՝ ու մէյմը մէկալին չորս դին պըտըսեցաւ ոտքովը երեքցունելով անոնք, և ողբալով վրանին: Վերջապէս ձագերը պողած ու առանց շունչի գտնալով՝ գլուխը դէպ ՚ի նաւին կողմը վերցուց, ու մեմալով որպէս թէ իր ոխը առնել կուգէր սպանողներէն. ուրոնք նորէն հրացանները շիտկեցին՝ ու զարկին ինքը: Նսանկ ձագերուն մէջ տեղը ինկաւ, ու անոնց վէրքերը լըզելով մեռաւ:

Եւ:

ՈՂԿՈՒՄԵՏԻՍ վրայ շատ երկիրներ կան՝ ուր որ տակաւին աղ չի գտնուիր. և ան երկիրներուն վաճառականու թիւնը ծաղկեալ չըլլալուն՝ բնակիչները հազիւ թէ երբեմն կրնան ձեռք ձգել քիչ մը աղ, որ մեծ բան մը կը լսեպէն: Նսանկ է ըստ մեծի մասին Միքիկէի ներսի կողմերուն վիճակը: Անոց փարք ճանապարհորդը կըսէ թէ, «Մէկ Ներոպացիի մը զարմանալի բան է տեսնալ տղայ մը, որ աղին կտորը կը ծծէ շաքար ծծելու պէս: Աս շատ անգամ տեսայ աս բանը. թէպէտ աղքատները աս պատուական նիւթին առնակ կարօտ են, որ եթէ ըսես թէ մէկ մարդ մը իր կերակուրը աղով կուտէ՝ անիկա շատ հարուստ մարդ է ըսելէ: Աս շատ դժուարութիւն քաշեցի հոն աղ չի գտնուելուն համար. կանաչեղէն կերակուրներուն գործածութիւնը անանկ սաստիկ փափաք մը կը պատճառէինկոր աղ, որ հնար չէ հասկըցունել»:

Ըստ բիծերը սովորաբար մեկ անկատար շուքով մը պատած կըլլան, և ան շուքը լուսեղէն շրջապատ մը ունի՝ որ բուն արեւին լոյսէն ալ ելլելի լուսաւոր է: Մէկ բիծ մը երբոր առաջ արեւին արեւելեան ծայրէն կերեայ, կրնանի գծի մը՝ որ երթալով կըտարածի ու կըլայնայ, մինչև որ մէջ տեղը հասնի. և անկէ ետեւ նորէն կըսկը սի պզտիկնալ, և վերջապէս արեւմտեան կողմէն աներեւոյթ կըլլայ: Երբեմն կըստ տահի որ նոյն բիծերը նորէն կերեւան արեւելեան կողմը, ու հոն անշարժ կըմնան մինչև երկու կամ իրեք անգամ արեւը իր շրջանը ընէ նէ: Սակայն իբրեւ մէկ ընդհանուր բան մը՝ արեգակին բիծերը ոչանշարժ են և ոչ միակերպ: Երբեմն խել մը մանտրտիկ բիծեր կըմիաւորին՝ մէկ բիծ մը կըլլան. և երբեմն մէկ մեծ բիծ մը խել մը մանտրտիկ բիծերու կըբաժնուի: Ոմանք քանի մը օր, քանի մը շաբաթ և կամ մինչև անգամ ամիսներ մէյտեղ շարունակ կերեւան, երբ ուրիշները քանի մը ժամին մէջը կերեւան ու աներեւոյթ կըլլան: Ընդհանրապէս բիծերը որոնք կամայ կամաց կըձևանան, անանկ ալ ըստ մեծի մասին կամաց կամաց կըբանան, երբ ուրիշները որ շուտով մը կըձևանան՝ շուտով ալ կըլայնանան:

Բնականաբար կարծիք մըն է թէ՛ արեգակին բիծերը առաջ Վալիլէոս տեսաւ 1611 տարւան սկիզբին. թէպէտ և Սքիներ չարիոզ և Փապրիզիոս աստեղագիտներն ալ նոյն աստիճանները տեսան անոնք: Ըստ տեղեան ետքը 18 տարի արեգակը բնաւ առանց բիծի չի մնաց, բայց միայն 1624ին Վեկտորիոսի մէջ քանի մը օր. ուրիշ աստիճանները քանի կամ երեսուն բիծ մէկէն կըտեսնուէին. և 1625ին 50 բիծէն ելլել մէկէն տեսնուեցան: 1650էն մինչև 1670ը հազիւ թէ քանի մը բիծեր երեւցան. և 1676էն մինչև 1684ը արեգակին սկաւառակը մէկ բիծ մը չի ցուցուց: Քանի որ 18 երորդ դարը սկըսեց, մէկ տարի մը առանց բիծի չի մնաց արեգակը. և շատ անգամ շատերը մէկտեղ երեւցան: 1799ին չէրչէլ մէկ բիծ մը տեսաւ, որ գրեթէ 30,000 մղոն լայնութիւն ունէր: Ըստ բիծերը միշտ զանազան ճամբով կըշարժին արեգակին սկաւառակին վրայ. երբեմն կե-

րեայ թէ՛ ուղիղ գծիւ մէկ կողմէն մէկալ կողմը կանցնին, երբեմն ալ ծուռ ճամբայ մը կրնան: Արեգակին սկաւառակին անմասը՝ որ առանց բիծի է, հաւասարապէս լուսաւոր չէ: Ենթադրեալ գեղեցիկ գաւազանութիւն մը ունի մանտրտիկ սեւ կէտերով, որոնք՝ աղէկ քննելով կերեւան թէ միշտ կըփոխուին:

Արեգակին բնական կազմութեանը ինչ ըլլալը մէկ խնդիր մըն է, որ աստեղագիտութեան գիտութիւնը իր հիմնական վիճակին մէջը չի կրնար լուծել: Սակայն կերեայ որ անհկա մէկ անմարելի բոցէ ուլ կիսնոսով մը շրջապատած է. և ան բոցը սեւ բիծեր ունի իր մէջը, որ երբեմն իրեն մակերեւոյթին վրայ անդին ասդին կըշրջագային: չէրչէլ աս երեւոյթէն հետեւոց թէ՛ արեգակը դիմաճար մութ մարմին մըն է, լայնատարած մթնոլորտով մը պատած, որ գրեթէ միշտ լեցուն է լուսաւոր ամպերով, որոնք երբեմն կըբանան և երբեմն կըծածկեն իրենց ներսի կողմէ արեգակին մութ մարմինը: Վալիլէոս աստեղագիտին գննութիւնը ասկէց տարբեր էր: Վսիկա կարծեց թէ արեգակին գունտը կըակեղանաւորած մըն է, և անոր ստատիկ եռացումը ու բորբոքելը՝ որ իր մակերեւոյթին վրայ կըտեսնուի, կըպատճառուի իրեն ներսի կողմը պարունակուած առաձգական հեղանիւթին դուրս վալլելէն. և թէ՛ իր բիծերը ահադին խողովներ են մեր հրաբուխներուն խողովներուն պէս: Ուրիշները կարծեցին թէ՛ աս բիծերը արեգակին գունտին վրայի լեռներուն գլուխներն են, որոնք երբեմն ծածկըված չեն ան լուսաւոր հեղանիւթովը՝ որոնց մէջը թաղված են:

Արեգակին բնական կազմութեանը վրայ եղած աս զանազան տեսութիւններուն մէջը մէկը չի կայ, որ բոլորովին ազատ ըլլայ ընդդիմութենէ: Ըմէնէն զօրաւորը կըթըլէ թէ ան է՝ որ արեգակին լուսաւոր նիւթը ոչ մէկ լուծական գոյացութիւն մըն է, ոչ ալ առաձգական հեղանիւթ մըն է. հապա որ անհկա լուսաւոր ամպերէ կըբաղկանայ, որոնք արեւին ընդարձակ մթնոլորտին մէջը կըպըտըտին, և որ՝ ան սեւ բիծերը արեգակին դիմաճար մարմինն է, որ

իր մթնոլորտին մէջի բաց տեղերէն կը տեսնուի :

Արեգակը աշխարհի ուրիշ գունատերուն նմանութիւն մը ունենալով իր կարծրութեամբ՝ մթնոլորտովը լեւներու և ձորերու զանազանեալ մակերևոյթովը՝ և իր առանցքին վրայ դառնալովը, աստեղաբաշխները կարծիքի մէջ ձգեց թէ՛ մոլորակներուն պէս բնակիչ ալ ունի, որոնց կազմութիւնը իրենց մասնաւոր հանգամանքներուն յարմարած է : Ասանկ էր Հերշելին կարծիքը՝ որ տասնըհինգ տարիի չափ խիստ դժուար դիտակներով անգաղարը զննեց անիկա : Ասանկ էր նաև Նլիոդ Լնգլիացի աստեղաբաշխին կարծիքը, որ կրնարագրէ անիկա իբրև խիստ գեղեցիկ տեսարան ունեցող գունտ մը կարկաջուն առուններով, բազմապտոյտ գետերով, ծրփածփայտ ծովերով, խորանդունդ ուղիւնստներով, և ամէն տեսակ պարզ և պղտոր օդերու փոփոխութիւններով : Աւ որովհետև արեգակին լոյսը մշտնջենաւոր է, նաև իր եղանակներն ալ մշտնջենաւոր ըլլալ կարծեց : Նսկէց կըհետևեցունէ թէ՛ աս լուսաւորը մնաւոր էակներու համար պատրաստըված բնակարաններուն մէկ խիստ երջանիկն է՝ որ մեր մտքովը հնար է ըմբռնել :

Հացածառ :

ԱՅՆՕՆՈՐ խիստ պատուական ու գեղեցիկ ծառերուն մէկն է : Իր բնական գտնըված երկիրը Հարաւային ծովուն կողմէնէն էն, մանաւանդ () դահայթի ու լատրոնէս կողմէնէրը : Տամիկէր հաշակաւոր նաւապետը՝ որ 1668 ին ան կողմերը նաւեց, աս հետեւեալ ստորագրութիւնը կընէ հացածառին ու անոր պտուղին վրայ :

« Հացի պտուղը կըբուսնի կըսէ մէկ մեծ ծառի մը վրայ՝ որ մեր կողմերը գտնըված խիստ մեծ խնձորի ծառերուն բարձրու-

թեանը ու մեծութեանը չափ կըլլայ . ծառին գլուխը չորս կողմը տարածված է ու տերով ու մութ գոյն տերեւներով լեցուն : Պտուղը ոստերուն վրայ կըբուսնի ինձորի պէս . մեծութիւնը պղտի սեխի չափ կըլլայ, ձևը կըրէ՝ ու հաստը կաշիի պէս կեղև մը ունի : Արբոր կըհասնի պտուղը՝ դեղին է ու կակուղ, և համը՝ անուշ ու հաճելի . բնակիչները հացի տեղ կըգործածեն անիկա : Կատարեալ մեծնալէն ետև կըժողովէ՝ երբոր դեռ կանաչ է և ամուր : Ատքը փռան մէջ կըջորցունեն, ուր իր կեղևը կէրի ու կըսենայ : Նսկէ ետև ան դուրսի սև կեղևը կըհանեն, ու կըմնայ կակուղիկ բարակ կեղև մը . աս կեղևին մէջը ունի կակուղիկ ձերմակ միս մը՝ որ հացի միջուկի պէս ծակ ծակ է : Ոչ սերմ ունի ներսի դին՝ ոչ ալ կուտ . հապա բոլորը հացի նման մաքուր միս մըն է : Իր թարմութիւնը չանցած ուտելու է . ինչու որ քսանը չորս ժամէն ետքը կամուրնայ՝ ու նեղութեամբ կըկրլլովի . բայց երբոր թարմ է շատ հաճելի է : Այս պտուղը տարին ութը ամիս կըտևէ, ու բնակիչները ան միջոցին ուրիշ հաց չեն ուտեր » :

Ուրիշ հեղինակներ շատ անգամ ըսին թէ, աս պտուղը տղի մը գլխու չափ մեծութիւն ունի . բայց Տամիկէրին պատմութեան էվել ստոյգ չեն անոնցը : Համը՝ կըսվի թէ, հացին ու խորոված շագանակին մէջը եղած համին պէս է, և աղէկ սնուցիչ է : Արևու կամ իրեք ծառի պտուղը բոլոր տարին բաւական է մէկ մարդու մը :

Հացածառը յիսուն տարիէն հետէ ճէ մայիքայի և Նրեմոեան Հնդկատոմարի ուրիշ կողմերուն մէջն ալ մտցուցին : Այս ծառին ոչ միայն պտուղը պիտանի է, հապա նաև բոլոր ծառը . իր փայտը տուներ և նաւեր շինելու կըգործածվի . չորցուցած ծաղիկը արեթի տեղ կըծառայէ . իր հիւթը ոստղի ու սոսինձի տեղ կըբուսէ . տերեւները մէջերնին բան փաթթելու կուգան . ու ծառին կեղևը ծեծելով մէկ մէկու փակցուցած՝ Հարաւային ծովին բնակիչներուն մէկ կերպ հազուատը կըլլայ :

Սեխ . գալուն : — Սերմ . լեռն : — (Թարմ . լեռն :
Լաթ . լաթ : — Ստոյ . կօշտ : — Սոսինձ . լեռն :

կենդանի աշխարհ:

ԼՐԵՆՍՆ կրպատահի որ՝ մարմինն յօգուածներուն մէկը կամ մէկքանին բոլորովին կրկորարնցունեն իրենց շարժմունքը . առիկա մէկ ախտ մըն է՝ որուն **Լիւթիոսի** կրտէս բժիշկները : Բայց հետեւեալ նշանաւոր պատմութիւնը՝ որ **Գեղը** բէական **Գիտութեան** Բաւարանէն առնուած է , կը ցուցնէ թէ մարմինն բոլոր յօգուածները կորսնցուցեր են իրենց շարժական զօրութիւնը :

Սիմնոր անուն մէկը Ֆրանսայի մէջ Միլիփօա ըստման տեղը ծնած Հոկտեմբերի 28ին՝ 1752, տասնըհինգ տարեկան որ եղաւ՝ ղենտորութեան մտաւ , ու քսանըմէկ տարի ծառայութիւն ըրաւ՝ մինչև որ հազարապետութեան աստիճանին հասաւ : Սիմնոր աս ախտին սկիզբը ստացաւ պատերազմին ստեղծեալ բացը պատկերով ցուրտ ու խոնավ տեղումք : Պիտաւ առաջ իր ոտքին մեծ մատերուն ու կոճերուն մէջ խիթ մը ունեցաւ , և աշկընդերուն մէջը մէկ ջերմութիւն մը , որոնք իրարու ետեւէ իր վրայ կուգային , և 1785ին առանց ուրիշին օգնութեանը կարող չէր քաշելու : Հետեւեալ տարին իր յօգուածներուն բոլորը աս գէշ ախտէն բռնովեցան , և օրէ օր ախտը ծանրացաւ իր վրան . ուստի պարտաւորեցաւ իր պաշտօնը ձգել՝ ու Մէյ ըստման տեղը առանձնացաւ : Ետ քաշութեամբ աշխատեցաւ իր հիւանդութեանը դէմ . սակայն անդամները օր ըստ օրէ ըսկրտեցին թմրիլ , թէ և ինքը բոլոր քաշած ցաւերուն հակառակ կը ջանար շարժել աւանք : Իր թւերը ու գլուխն ալ ուրիշ անդամներուն պէս թմրեցան , և բոլոր մարմինը գերանի մը պէս անշարժ մնաց . մինչև անգամ ծնունդն ոսկորները ուրիշ յօգուածներուն պէս բռնովեցան անշարժ մնային՝ ու չէր կրնար բերանը բանալ , որ աս ախտը ունեցող ուրիշ մարդիկ կը ցեր են շարժել : Սիմնոր աս վիճակին մէջը ուրիշ բան մը չէր , բայց իր ըստման պէս՝ կենդանի գի մը . թէ որ իրօք անզգայ զի

մը եղած ըլլար , իրաւունքէ երջանիկ պիտի սեպվէր անիկա աս թշուառական վիճակին մէջ : Բայց ան անհաճոյ հանգստութիւնը վայելէն ալ զուրկ ըլլալով , անտանելի ցաւերու համբերեց աս խեղճ հիւանդը : Չորս ամիս մեծ աթուռի մը վրայ նստած անցուց , որովհետեւ հնար չէր ինքը անկողնի մէջ դնել՝ տեղէն շարժածին պէս անհնարին ցաւ խմանալուն համար : Իր մարմինը՝ որ ոսկորի տօպրակ էր եղեր , մինչև հիմայ փարիզի մէջ պահված է՝ աթուռին վրայ նստած ձեռքը . ինչու որ անատենն էր որ իր յօգուածները բոլորովին կարկաւ մեցան : Կնիկէ կտրը ինքը անկողնի մէջ դրին , ուր երկու տարի անցուց առանց քրնանալու . որովհետեւ աչքը գոցածին պէս պիտի ստատիկ կերպով մը իր բոլոր անդամները կը ցնցովէին : Կիւրնը անգամ օգուտ չէր ընէր իրեն քիչ մը քնանալու : 1792ին՝ անդամները՝ որ ուռեցած էին առաջ , սկրտեցին իջնալ , ու ցաւն ալ որ աթուռութեամբ կը տանէր՝ նմանապէս քիչցաւ : Հիմայ կարելի էր շարժել անիկա առանց շատ ցաւ տալու իրեն . և ասանկ երբեմն կը վերցնէին ինքը փայտի կտորի մը պէս՝ երբոր հարկաւորէր անկողինը յարդարել : Ըստ ամիսը անգամ մը կը խնայէր , ու շատ կը զգուշանային որ անկողինին փոքր չափի՝ որուն մէջը իր մարմինը դրած էր . որովհետեւ շատ ցաւ կը պատճառէր խեղճ հիւանդին նորէն փոս մը շինել իր մարմինին ձեռքը : Իր մատները բացված՝ իրարմէ բաժնովներ էին , ու անանկ աս զիւրքով թմրեր էին . ըզուսգները՝ որոնց եղջուր ըսել արժան է , չորս մատ երկընցեր՝ ու նոյնչափ լայնցեր էին . ասանկ էին նաեւ իր ոտքին մատները : Զուրր և ապուրր ակռաններուն զուրսի կողմէն ներս կը ծծէր , որովհետեւ իր ծնունդէն կրնար շարժել : Իտքը առջևի ակռաններուն երկուքը հանեցին , որ կարող ըլլայ քիչ մը հիվել թանձր կերակուրներ ուտել՝ ու դիւրութեամբ խօսիլ : Իր կերակուրը էր բարակ ծեծած միս , ապուր ու թրջած հաց . ջուր խմելու համար եղէգ մը կը զործածէին : (Ռէպէտ

կոճ. Թօփոս : — Խիթ . Ե. Ե. Ե. — Զօղուած . օյնա : — Գերան . արիւն : — Ծնունդ . Զնիլ : — Գի . Ե. Ե. — Իրօք . անշարժ : — Զուր . Զնիլ :

Կարկաւմիլ . Թոփոս : — Կնիկ . Ե. Ե. Ե. : — Կնիկ . Ե. Ե. Ե. : — Կնիկ . Ե. Ե. Ե. :

իր վիճակը քիչ մը աղէկ էր հիմայ, բայց տակաւին շարունակ տանջանքի մը մէջ էր. մէկ անգամին քաւորդէ մը հվել չէր կրը նար քնանալ. սակայն իր վիճակին վրայ զոհ էր, և ինքզինքը կրմխեթարէր զըւարձալի խօսքերով ու ծաղրական երգերով: Եւ հիւանդութեանը մէջ յաջորդաբար ամէն տարի մէյմէկ օրացոյց տպել կուտար՝ ոտանաւոր երդերով, որ ինքը կը սէր՝ և ուրիշը կը գրէր. ու իր պակտութիւնը աս պղտիկ դործքին վաստակովը կըլեցունէր: Իր երգերուն մէջը ուրախութիւն տալու ոգի մը կար, և իր վիճակը անանկ կըստորադէր անոնց մէջը, որ կար դացողը միանգամայն կը ինքար ու կըտրտ մէր: Սակորները ու յօդուածները՝ որ անշարժ մնացին, սկըսեցին իր երեսին ջնջելը կարգէ դուրս անդադար շարժել: Եւ ինչպէս պատճառած պիտի ըլլայ կամ խօսած ժամանակը զանազան նշաններ ընելէն դիմացինին իմաց տալու համար, կամ ճանձերը վաւերացնելու համար ստեպ ստեպ երեսը շարժելէն: Սիմնոր գեղեցիկ ու զըւարթ դէմք մը ունէր. իր լոյն ճակատը զարդարված էր վերի կողմէն սև ու խիտ մազերով, ու վարի կողմէն հաստը իքվիներով. արծուաքիթ էր՝ ու սև աչքի: Ու երջապէս իր կեանքին ցաւալի ճամբորդութիւնը լրմընցուց 1802 ին, լրման յիսուն տարեկան:

Սիմնորի պատմութեանէն դառ մը կրնանք սորվել՝ զոհ կեանք վարելու մեր գոնըված վիճակին մէջ: Ուրիշ ինչ կերպ թշուառութիւններ քաշելու որ հրաւիրվինք, ամէնալ բաւական պատճառ ունինք չորհրդակալ ըլլալու մեր Ստեղծողէն, որ ինչ ճաշի Սիմնորին վիճակին մէջը չենք:

Հիշատակացոյ ճգնաւորներուն վրայ:

ՆԱԿԱՍՏԵՆԻ կուսակաշտներուն մէջը էվելօք բարեսլաշտ անոնք կըսեպին, որոնք ուխտ կընեն մասնաւոր կերպով մը իրենց կեանքը անցունելու. որ ինտոր ըլլալը հիմայ պիտի պատմենք: Եսոնցմէ մէկ քանինքը տեսանք մենք՝ կըսէ ան կողմերը պարտող ճանապարհորդ մը, որոնք մու

րացկանի պէս կը պարտուն Գնարիսի կուստոններուն բոլարաբար. մարդկային ընկերութեան մէջ շատ դարձել բան մը՝ թէ որ կարելի ըլլայ գոնըվել, աս մարդիկն են. որոնք այնչափ զգուշիկ են՝ որչափ որ հնար է խորհիլ: Ինչ ճանապարհորդը տանըվեց դարին վերջերը՝ անոնցմէ մէկ այլանդակին վրայով ասանկ կը զըուցէ: « Իր մօրուքը չափէ դուրս շառցեր էր. մաղերը կէս մէջքէն երկան՝ կը ընծմըտած. ըզունդները երկու մատ երկընցած. իր մարմինէն ամենեւին բան չէր կորեր, ոչ ալ կը խօսէր, թաղաւորին հետը անգամ չէր ուղեր խօսիլ »:

Եսոնցմէ շատերը տեսանք մենք Գնարիսի մէջ. բայց անոնց մէջէն մէկ խիստ այլանդակի ստորադրենք հոս, որ իրենց մէջը ամէնէն երեւելին էր. թէպէտ ինքը մարդկային ընկերութեանէ դուրս ըլլալու արժանաւոր մէկն է: Իրենք Հարաւոր կը կանչեն անոր, Եսոն ցեղէն:

Ես անձունիները ըստ մեծի մասին եղեգնոցներուն մէջը փոսերու մէջ կը բնակին վայրենի դաղաններու պէս. արմատներով կամ պտուղներով կապին, կամ թէ որ պատահի նէ՝ ճամբորդներուն տըւած ողորմութիւնովը: Բոլորովին մերկ են. մարմիններին կովի թրիքով ծեփած՝ ու վրան մոխիր ցանած. ոչ ըզունդներին կը կարեն, ոչ մաղերին, ոչ ալ մօրուքնին: Ես այլանդակները երբեմն ինքզինքնին խիստ սաստիկ տանջանքներով կը չարչարեն, որ ան չարչարանքներուն փոխարէնը յաւիտենական հատուցում ընդունին արքայութեան մէջ, ինչպէս որ ստույթեամբ կը զըուցեն: Ես չարչարանքները անանկ անտանելի ու անանկ սոսկալի են՝ որ մարդու կարողութեանէ վեր է տանելը: Բայց ընդ հակառակը ամէն օրվան փորձը կը ցուցնէ՝ որ իրենք կրնան զիմանալ: Եւ բոլոր մէկ տեսակ մը չարչարանքի մէջ կը համբերեն՝ ու ան կը լրմնանայ, անտանելի յաւիտենական երջանկութիւնը կը պահանջեն՝ որպէս թէ իրենց ճշմարիտ վարձքը. որովհետեւ ինչպէս կը խորհին իրենք,

Չիշ. սինիլ: — Ստեպ ստեպ. — Եւ Գ. — Խիտ. — Գ. —

Եսոնդակ. ամալաւայիլ: — Ըստ մեծին մասին Եսոնք: — Եղեգնոց: Գ. — Եւ Գ. —

իրենց բրած ճգնութիւնովը իրաւունք ըստացան անիկա ունենալու : Ոմանք իրենց անդամները մասնաւոր դիրքով մը կը պահէն , մինչև որ ջիղերնին ու յօդուածներն չորնայ՝ անշարժ մնայ : Ուրիշները ինքրզինքնին շղթայներով ծառերուն կը կապեն՝ երեսնին արեւելքին դարձուցած , ուր երբեմն անանկ կը մնան տարիներով , թէ որ մահը չի խալըսէ անոնք իրենց տանջանքէն . և նոյն կապով զիջակին մէջ կապըին բարեպաշտոն անցւորներէն . որոնք կը դիզվին իրենց քաջած ճգնութիւնը տեսնալու , ու ծառայական յարգութիւններ կը նեն անոնց , որ ասանկ գերազանց և անարատ սրբութիւն ունին : Ուրիշները երկաթ բեւեռներով լեցուցած անկողնի մէջ կը պառկին . թէպէտ մարմիններնուն չի մոտալու չափ գուլ են բեւեռները : Բասնկ ինքրզինքնին ան կերպ չարչարանքներու մէջ կը ձգեն , որ գրեթէ հաւտալու բան չէ : Ուրիշներն ալ ինքրզինքնին ողջ ողջ կը թաղեն ծակի մը մէջ՝ որ հազիւ կը սղմին մէջը . միայն պզտի ծակ մը բաց ձգելով՝ ողորմած անցւորներուն ձեռքը մոտալու չափ , որոնք կերակուր կուտան իրենց , ու աս նեղ գերեզմանին մէջ տարիներով կը կենան :

Ան մարդը որ խոստացանք ստորագրել իր մարմինն վրայ առաջին կերպ չարչարանքին նշանը ունէր : Աւստ ըրեր էր՝ որ ատեն մը իր աջ թիւը գլխէն դէպ 'ի վեր բռնէ շիտակ . բայց ուխտին ժամանակը լմննալէն ետքը թիւը անանկ տնկած մնացեր էր՝ որ ալ չէր կրնար բանի դործածել . ջիղերը քաշվեր , յօդուածները չորցեր էին . ըրունդները չափէ դուրս մեծցեր , ու ձեռքը դոց ըլլալուն՝ վրայի կողմէն դուրս ելեր էին . ու կերեւար այլոնդակ կենդանիի մը ճանկի պէս : Մարդուն դէմքը վատած՝ ու անանկ զգուշի էր , որ տեսնողը կը սոսկար : Մազերը երկան՝ խառնուկ ու ցեխով լեցուն . աչքերը դազանի աչքի պէս կը վառէին , ու խոժուցունելով չորս դին կրնայէր ամէն անոնց վրայ՝ որոնք պատրաստ չէին իրեն պէտք եղածը շուտով հասցունել իրեն . որոնց մէջը էին իմ ընկերներս ու ես :

Բեւեռ . Էրեք :

Աս տղեղ մուրացկանին լուիկ գուռողութիւնը իրաւցրնէ ամէնէն էվել գարշելի էր :

Անոր արեւոյն-լիւնը հիւսնալու-լեւան
նախապարտապէս ինչէ հարգը :

Անշուկ՝ Ուրիշներն է թէ՛ խնութեան մէջ զանրված ամէն կողմի առարկաներուն շատը՝ շարունակ մարդուս կործանումը կը գործեն : Յրտուե ու ջերմութեան՝ խոնաւութեան ու չորութեան առաւելութիւնը , եղանակներուն փոփոխութիւնը , երկրի վնասակար արտաշնչութիւնները , փոտած կենդանիներուն ու բուսական նիւթերուն թունաւոր գոլորշիները , ուրիշ հաղարումէկ աներեւելի գործողութիւններու հետ մէկտեղ , միշտ իրենց մահաբեր գորութիւնը կը կատարեն : Ու թէ որ Ստեղծողը մարդկային մարմինն ամէն մէկ մասունքներուն անձնապահ գորութիւն մը պարզեւած չըլլար , որոնք Կենսական Սկզբունք կը սղմ , կենդանական կարգին գործողութիւնը պիտի դադարէր , ու մարմինն գործարանաւոր կազմութեանը խանգարում պիտի ըլլար : Բայց աս սկզբունքը մարմինն մէջը տալաւորված ըլլալով դէմ կը կենայ , ու սաստիկ կը պատերազմի դուրսէն հակառակող ըսկըզունքներուն դէմ՝ ինչպէս նաեւ ներքին փոտութեան սկզբունքներուն դէմը :

Ասանկ ըլլալուն համար է՝ որ մարդս տարվէ տարի կրնայ տանիլ իր կեանքին տառապանքները ու աշխատութիւնները , տաքին ու պաղին փոփոխութիւնները , և եղանակներուն զանազանութիւնը : Ասկէց է՝ որ մարդս հողագունտիս մէկ մասէն մէկալ մասը կրնայ անցնիլ , և զրեթէ անտարբեր դիւրութեամբ ապրիլ Այրեցած Գօտիին տակը՝ ու Հիւսիսային սառուցեալ սահմաններուն մէջը : Եւ կարողութիւնովն է՝ որ իր կենդանական գործողութիւններուն բոլորը կը կատարէ՝ կեանքին սկզբնաւորութենէն մինչև անոր վերջը :

Շարժական կարողութեանց սկզբունքը մանկական հասակին մէջ խիստ զօրաւոր է , ու քանի որ տարիքը առնելի՝ հեղձեւտէ կը տկարանայ : Եւ թէ որ մարդս հիւանդութեամբ կամ յանկարծական դիպումով մը կեանքը չի վերջացունէ , աս կեր-

պովս յառաջ կերթայ՝ և վերջապէս բնական մահուամբ կրմեանի . մէկ մահ մը՝ որ կը պատահի շարժական կարողութեանց սկզբունքին բոլորովին հասնելէն : Աս ըս կըզբունքին չափազանց արագութեամբ հասնելը խափանելու համար , բնութիւնը յատկապէս անոր պահպանութեանը համար քնանալու ժամանակ մը հաստատեց : Հասնելէն կամ տառնուութիւն ժամ աջութիւն մնալէն ետեւ , մարդուս վրայ հոգնութիւն մը զգալ կուգայ , և բոլոր գործողութիւնները թուլ ու տկար զօրութեամբ մը կը կատարվին : Անդամներուն շարժումը կըլլայ տկար ու դողդոջուն , ձայնը կը փոխվի , իմացականութիւնը կը դուլնայ՝ ու զօրութեան կիյնայ , և բոլոր զգայութիւնները կը թուլնան :

Աս վիճակին մէջը ան մարդը կը փափաքի լոյսէն ետքաշվիլ , գործերուն ձայնէն ու զբաղմունքէն հեռու կենալ , ու ան դիւքը մնալ կուղէ՝ որ աշխատութեան մը կարօտ չէ անիկա անանկ պահելու , և ինքը զինքը կը ձգէ հանգիստ ըլլալու : Կամքը կը դադարի գործելէն , ու ինքը յաջորդաբար բոլոր զգայութիւններուն գործութիւնը կը կորսնցնուի : Տիւղերը կը թուլնան՝ ու թող կուտան որ անդամները իրենց խիստ զիւրիս ու բնական դիրքին մէջը մնան : Սարսողութիւնը , շնչառութիւնը , արունին շրջանը և ուրիշ ներքին գործողութիւնները յառաջ կերթան տկար զօրութիւնով մը . և հետևապէս շարժական կարողութեանց հոգնութիւնը կամայ կամաց կանցնի : Այս կամ ութը ժամ հանգստանալէն ետեւ՝ աս սկզբունքը իր զօրութիւնը կատարեալ կը ժողվէ , ու քնացող մարդը կարթննայ՝ ինքըզինքը զօրացած ու զբարթացած կը գտնայ : Իր ջղային զօրութիւնը հիմայ է վելցած է . իր զգայութիւնները սուր են՝ ու ամէն բան իրարմէ կրնան որոշել յայտնապէս : Իր միտքը արթուն է՝ ու գործի կը փափաքի , և բոլոր իր կենդանական գործողութիւնները նոր զօրութիւնով յառաջ կը շարժին :

Գանք որ՝ եթէ մարդուս ստամոքսը կը բակուրով բեռնաւորած ըլլայ , ու մարմինին կարգը խանգարած ըլլայ ազգու խմելքներով , քունը՝ թէ և խորունկ ըլլայ ,

բնաւ հանգստութիւն ու զբարթութիւն չի տար : Սարմինին կարգը բորբոքեալ աս տիճանի մը ելած՝ և իր առողջութեան հաւասարակշռութիւնը անհանգիստ եղած ըլլալով , անոր տկարացած շարժական կարողութիւնը ետ չի դառնար : Քնացող մարդը կարթննայ , բայց ինքըզինքը առաւել հոգնած կը գտնայ՝ քան թէ զօրութիւն առած : Տիւղերը թուլ են , զգայութիւնները՝ դուլ , իմացականութիւնը՝ անպիտան , ու բոլոր իր կենդանական գործողութիւնները՝ անկանոն . և մինչև նորէն չուտէ ու չի խմէ՝ քանի մը պիտանի չըլլար : Եւ այսպէս իր պահպանութեանը համար իմաստութեամբ պատրաստուլած աս պիտանի դեղին օգուտը կը կորսնցնուի : Հաւանական է թէ՝ ուրիշ բան մը այնչափ զօրութեամբ ծերութիւնը կանուխ չի բերեր , որչափ կէս զիշերվան ատենը կերուխումի ետեւէ ըլլալը , կամ անհանգիստ ու զբարթութիւն չի տրուող քունը :

Կաւ ճշմարիտ է թէ՝ ուժով խմելքները որ կերպով առնուին՝ միշտ մարմինին շարժական կարողութեան սկզբունքը հանցունելու ետեւէ են , իրենց ունեցած ուժին համեմատութեամբ՝ ու գործածութեան յաճախութիւնով :

Բայց մէկ ուրիշ սկզբունք մըն ալ կայ , որով՝ արբեցողը ուժով խմելքներու գործածութեամբ հիւանդութեան ու մահուան նախապատրաստ կըլլայ : Աս սկզբունքը արունին կրնի գործէ , անոր զօրութիւնը կը զնչացունէ , իր գոյնին կարմրութեանէն կը զրկէ . ու անանկ անիկա անյարմար կընէ իր զօրութիւնը կատարելու սրտին և ուրիշ գործարաններուն վրայ՝ որոնց մէջէն շրջան կառնէ : Կաւ թող չի տար անոր որ մարմինին տարբեր աւելորդներուն նիւթերը ճարէ՝ ու մտած մասունքներուն նորոգութիւն տայ , ինչպէս նաեւ մտաց զօրութեանը օգնէ , որոնք անանկ պաշտօններ են՝ որ իր որդան կարմիր գոյնը և շնչերակեան յատկութիւնները ունեցած ատենը միայն կրնայ կատարել : Երբեցողին արունին գոյնը խել մը աստիճան մթնադոյն է բարեխառն մարդուն արունէն , ու նաեւ դիւրութեամբ ու անդութեամբ չի թարծրնար , հապա է վելջը ջրային է . որոնք անանկ նշաններ են՝

որ կրցուցընեն թէ՛ իր շնչերակեան յատկութիւնները կորսընցուցեր ու երակային յատկութիւններ ընդուներ է: Աս է պատճառը՝ որ շատ խմորներուն երեսին գոյնը կապուտ է, ու որ՝ անբարեխառնութեան վիճակին մէջը յառաջացած արբեցողը մէկէն կը ճանչցունէ: Ասկէց է նաեւ՝ որ անոր մարմինին կենդանական գործողութիւններուն բոլորը թմրած են՝ ու անկանոն. և բոլոր կազմութիւնը իր կարողութիւնը կը կորսընցունէ:

Թէ որ ուժով խմելքը թանձր մատուցըներուն կենսական սկզբունքը կը հատուցունէ՝ ինչպէս որ բախք, արունին ալ կենսական սկզբունքը կը խանգարէ: Աւ թէ որ շատ առնելով՝ յանկարծակի մահ կը պատճառէ. որ աս դիպումածին մէջը արունը չի խտանար, կայծակէն, ակիռնէն, կամ սաստիկ ու երկար աշխատութենէ յանկարծակի մահուան պատահող մարդուն արունին պէս:

Աս տեղը դրված սկզբունքները պարզ են. ու դիւրին է մեր առաջիկայ նիւթին յարմարել: Արբեցողը ուժով խմելքի գործածութիւնովը թանձր մատուցներուն շարժական կարողութեանց սկզբունքը շատ կամ քիչ հատուցունելով, չի կրնար գէմ կենալ: Աւ արունն ալ իր պաշտօնը կատարելու զօրութենէն տկարանալով, ամէն հիւանդութեանց միօրինակ նախապատրաստ է ան մարդը՝ ու բոլոր աւերշաքիող թրշնամիներուն յարձակմանը ենթակայ է: Աւտի անբարեխառնութիւնը մարմինին կազմութիւնը հիւանդութենէ պահելուն տեղը միշտ հիւանդութեան կը պատրաստէ անիկա:

Վերջապէս երբոր հիւանդութիւնը արբեցողին վրայ կուգայ, կը հասնի, կենդանական զօրութիւնը արդէն տկարացած ըլլալով ուժով խմելքներուն զօրութիւնովը, արբեցողը յանկարծակի կը յաղթել անկէց: Արդարեւ արբեցողութեան սովորութիւնը անանկ կը զայրացունէ ախտին բնութիւնը, ու դեղերուն ներգործող զօրութիւնը անանկ կը փոխէ, որ եթէ բժիշկ մը կատարելապէս չի գիտնայ արբեցողին բնական տրամադրութիւնը, իր արհեստին միայն մէկ մասը սորված է ան, ու յարմար

չէ աս ներկայ դարուս մէջը իր վարպետութիւնը ցուցընելու:

Ասոնք են ճշմարիտ պատճառները՝ որ արբեցողը ասանկ դիւրին կը մեռնի, և ասանկ թէթեւ պատճառներէ: Հատ անգամ իր խորտակած կարողութիւնները չեն կրնար տանիլ յանկարծ պատահած ցուրտ մը, կշտացաւութիւն մը, բորբոք մը, վընասած անգամ մը կամ մորթին վրայ պղտի վէրք մը: Ասե քիչ մը աւելի աշխատութիւնը, քիչ մը տաք կամ պաղ առնելը, ախորժակով կերակուր մը, կամ գաւաթ մը պաղ ջուրը՝ շատ անգամ կենսական ըսկըզանց քիչիկ մը մնացորդն ալ կը ջնջէ կը վերցունէ:

Քարեխառնութիւնը կրակին վրայ փայտ, ամպարին մէջը ալուր, կարասին մէջը եղ, մարմինին մէջը ուժ, մորթին մէջը խմսատութիւն, և բոլոր մագդկային կազմութեանը մէջ զօրութիւն կը լինէ:

Պշտոն փիլիսոփան երբոր մէկ բարեկամը մը լսեց թէ ուրիշները գէշ կըխօսին իր վրայ, պատասխան տրուաւ թէ, “Հոգ չէ. ես պիտի աշխատիմ անանկ կենցաղավարել, որ մէկը չի հաւտայ անոնց”:

Ոմանք կըխօսին անանկ բաներու վրայ՝ որ չեն հասկընար, ուրիշները կը գովեն առաքինութիւնը երբ իրենք չեն գործեր:

Գլխի ջուր:

Փորշով գտնելված է որ՝ գետի մը յատակի ջուրը քիչ արագութիւն ունի՝ որ և իցէ վերի մասերէն, ու երեսի ջուրը ամէնէն է վել արագ կը վազէ միշտ: Ասե գետին երեսը մէջ տեղի գտնելված բաները արագ կը շարժին՝ քան թէ երկու կողմինները: Աս ծանր շարժիլը թէ տակի ջուրին և թէ երկու կողմի ջուրերուն՝ կը պատճառի քերելով անցնելէն. ու երբոր արագութիւնը ըստ բաւականին շատ է՝ երկու կողմի ու յատակին գտնելված բաները կառնէ կը տանի ջուրը: Թէ որ ջուրը մէկ վայր կեանին մէջ իրեք մաս տեղ կը վազէ՝ բաւակ հողը միայն կրնայ տանիլ հետը. թէ որ վեց մաս աւազը. թէ որ տասներկու մաս՝ մանտրոտիկ քարեր. ու թէ որ մէկ վայր կեանին մէջ իրեք ոտք վազելու ըլլայ, հաւկիթի չափ քարեր կրնայ իր հետը տանիլ:

Ընէ որ յեզն համար էր հոգայ:

ԸՆՏԵՐԵՆ աղղուութիւն մը ունի ան պատճառը՝ որ Պետրոս կուտայ, մեր հոգերը Լստուածոյ ձգելու վրայով: Կրսէ թէ, “Ձեր ամէն հոգեւոր անոր յգեցէ”, և անկէ ետեւ ոչ ճարտասանական պաճուճանք մը վրայ կը բերէ, ոչ զանազան պատճառներ կը ցուցնէ, բայց միայն աս. “Ղաւն զեւն է որ յեզն համար էր հոգայ”: Ո՛հ, ինչպէս վայել չաբար ընտրոված է աս պատճառը: Լս կը բերմ թէ, Պետրոս աս խօսքը միայն Լստուածային աղղեցութիւնովը գրեց, որնոր ամէն բան երջանիկ կերպով մը կը կատարէ: Քրիստոնեաներ՝ ինչո՞ւ դուք ձեզի համար հոգ պիտի ընէք, երբոր Լստուած ձեզի համար կը հոգայ: Ը՛հ. ահա ձեզի մէկ առաջարկութիւն մը՝ որուն վրայ ոչ թէ միայն մէկ ժամ մը խորհել արժան է, հապա բոլոր յաւիտեանականութեան ատենը: Ընէ որ ձեզի համար կը հոգայ: Հնամ է

մի ասանկ ըլլալ. ո՛հ, ինչո՞ւ համար պիտի հոգայ: Ը՛հ, միտարական մտածութիւն է որ աս արցունքներու դաշտին մէջը հետեւնիս կը տանինք, և անով մահուան խորունկ ձորին մէջը կիջնանք, թէ Լստուած ինձի համար կը հոգայ, իմ վրաս խնամք ունի, իս իր սրտին մէջը կը կրէ:

Քանի մը աղքատ սուրբեր կը մտմտան թէ մէկը իրենց համար չի հոգար. սակայն Լստուած կը հոգայ. և հերիք չէ՞ մի աս: Ը՛հ որ ազուաւին աղաղակը կը բերէ, ու երկնից թռչուններուն բոլորին կերակուրը կուտայ, և վայրի շուշանները կը հագովեցունէ, ալ էվելի՛ կը հոգայ ձեզի համար: Թէ որ իր ստեղծութեան վրայ խնամք ունի, որչափ ևս առաւել իր զաւկընէրուն վրայ: Գուք էվելի արժողութիւն չունիք մի, որ չնչին գինով մը ծախու առնը ված չէք, հապա իր Որդոյն արունովը: Ը, և աս խորհուրդը հերիք թող ըլլայ ձեզի:

ՇՆՏԵՐԵՆԻ Ի ԹՈՒՉՈՒՆՍ ԵՐԿՆԵՅ:

Հայեաց հայեաց, մահկանացուդ, յողապարիկ՝ ի թրուշունս,
Օխորդ Բնութիւն՝ ի ձեռն որոց քեզ ընձեռէ զգիտութիւնս,
Դարձո՛ք յոյն զաչոս ապա՛ ի շուշանն Վայրենի,
Տես թէ զիմորդ տերեւք նորա զխորատ տան քեզ պիտանի,
Ընդ հաւս երկնից ծաղիկք եւ ծառք անտառի,
Օ իմաստութեան քեզ ըզձայն տան երկրալի,
“Սահկանացուդ, ըզհոգ՝ ի քէն՝ ի բաց տար,
Օ ի Լստուած է վասն վաղուին հոգատար:

Երկանիք ինքնակալաց՝ ի գոյն հարեալ՝ ի յորդան,
Թուի՞ն փայլիլ շքեղագոյն գեր քան ըզվարդ՝ ի գարնան,
Հապա ասա՛, ո՞վ փայլէ զառողջարարն ըզկերլի,
Մեք աղքատին ե թերականքս՝ թէ թաղաւորք՝ ի յերկրի:
Համբար չիք մեր և ոչ ցորեան մը թերեալ,
Երգաբանեմք սակայն՝ ի խինդ համակեալ.
Սահկանացուդ, ըզհոգ՝ ի քէն՝ ի բաց տար,
Օ ի Լստուած է վասն վաղուին հոգատար:

Դոյ ոմն Լակ անհուն Բարի որոյ արթուն աչք հըսկեն,
Լուզմը փիճակ ըստորակարգ զողջոյն գիշեր պահպանեն,
Ընչոյն գիտեմք զանհուն Բարին ամենայնի հաստիչ Տէր,
Որ խրնամէ զանցնիւր՝ ի մէնջ զի մի՛ անկցին փետուրք մեր,
Խորանա ապա անցուցանեմք զամանակ,
Չըստնանեն մեզ հաղբը հընարից եւ ծուղակ,
Սահկանացուդ, յերկմիտըս չեմք նըկնաբար,
Օ ի Լստուած է վասն վաղուին հոգատար”:

Բաղյանս Կրտչի մը պէնսալու :
(Գլխահանգոցմէ տունը լաւ :)

ՍԱՂԱՍՏՈՒՆ ԵՐ պատանեկութեան ատեն
նը գարունի մէջ մէկ օր մը իր հօրը
պարտեզին մէջը արմաւենիի մը տակ նրա
տաճ աչքը գետնին տնկեր էր, ու խորունկ
մտմտութի մը մէջ էր ինկեր : «Նաթան
իր դաստիարակը դէպ ՚ի իրեն գնաց, ու
հարցուց թէ, «Ինչու համար ծառին
տակը ասանկ նստեր. կը մտմտասկոր» :

Պատանին գլուխը վերցուց՝ ու պատաս-
խան տրւաւ թէ, «Նաթան՝ շատ կը ցան-
կամիր հրաշք մը տեսնալու» :

«Լատիկա անանկ մէկ բաղձանք մըն է՝
պատասխանեց մարգարէն, որ իմ մանկու-
թեան տարիներուն մէջ բուն ես ալ կու-
գէն վայելի» :

«Կատարեցաւ մի ատ քու բաղձանքդ»
արտորալով մը հարցուց արքայորդին :

Պատասխան տրւաւ Նաթան . «Մէկ
մարդ մը՝ որ Նյր Մսուծոյ կըսէր, ինծի
եկաւ, և իր ձեռքին մէջ նուա՛ն հատի մը
կուտ ունէր : «Վղէկ նայէ՛ ըսաւ անիկա
ինծի, թէ սա սերմը ինչ պիտի դառնայ» :
Ես խօսքին վրայ իր մատը հողին մէջը խօ-
թելով ծակ մը ըրաւ, և ան սերմը ծակին
մէջը դրաւ՝ ու անիկա ծածկեց հողով :
Չեւքը ետ քաշեց թէ չէ, հողը ճըղքովե-
ցաւ, ու տեսայ որ երկու հատ պզտորտիկ
տերեւներ դուրս ելան : Բայց ես դեռ
անոնց տերեւ ըլլալը աղէկ մը չիմացած,
իրարմէ բաժնրվեցան, և իրենց մէջ տեղէն
մէկ կըր բարունակ մը ելաւ կեղեւով պա-
տած, և ան բարունակը ամէն մէկ ըտպէն
մէջ բարձրացաւ ու հաստըցաւ :

Նսոր վրայ Մսուծոյ մարդը ինծի ըսաւ
թէ, «Նայէ՛» ու երբոր նայեցայ՝ եօթը
հատ ոտ ելան ան բարունակէն, սեղանին
վրայի աշտանակին եօթը ոտերուն պէս :
Սքանչացայ ես . բայց Մսուծոյ մարդը
քովս եկաւ, և ինծի հրամայ օր լուռ կենամ
ու ականջ դնեմ :

«Նայէ՛ ըսաւ . նոր ստեղծուածներ
ինքրորդներն պիտի ցուցնեն հիմայ» :
Նսոր վրայ մօտը վաղած առուէն գնաց իր

Բրմաւենի . խաւարայ աղածը : Դաստիարակ
լաւ : Բարունակ . րաւ : Նշտանակ . շաւար :

ափովը ջուր առաւ բերաւ՝ և ան նորաբոյժ
ծառը ջրեց : Մէյմալ նայիս բոլոր ոս-
տերը կանաչ տերեւներով լեցան, անանկ
որ մէկ զովարար շուք մը եղաւ մեր բոլոր
տիքը՝ հանդերձ անուշահոտ բուրմունքնե-
րով :

«Ո՛րկէց է սա անուշահոտութիւնը ու
զովարար շուքը», կանչեցի ես : «Չե՛ս տես
նարկոր՝ պատասխանեց Մսուծոյ մարդը,
ան կարմիր ծաղիկները որ կանաչ տերե-
ւերուն տակէն խիտ աւ խիտ կը բացվին
կոր» : Ես ալ երբոր պատասխան տալու
վրայ էի, մէկ հեղիկ հով մը տերեւները
թօթվեց, ու ծաղիկները մեր բոլորտիքը
ցանեց՝ ինչպէս որ աշնանային տաստիկ հո-
վը չորցած տերեւները ծառերէն վար թա-
փելով ցիրուցան կրնէ անոնք : Ծաղիկնե-
րը թափածին պէս՝ մէյմալ կարմիր նու-
ռերը տերեւներուն մէջէն կախված երե-
ցան, Մհարոնին դաւազանին վրայ բուսած
ընկուզներուն պէս : Բնատենը Մսուծոյ
մարդը իս մէկ խորունկ զարմանքի մը մէջ
ձգեց» :

Ես տեղս Նաթան իր խօսքը կտրեց :
Բայց Սողոմոն արտորալով մը հարցուց
թէ, «Ե՛ն Մսուծոյ մարդուն անունը ի՛նչ
է . տակաւին կապրի՞կոր մի ան . և ո՛ր է իր
բնակութիւնը» : «Դաւիթի որդին՝ ես քեզի
երաղ մը պատմեցի», պատասխան տրւաւ
Նաթան :

Սողոմոն սա խօսքը լսածին պէս՝ սիրտը
թունտ ելաւ ու ըսաւ, «Ի՛նչպէս կըցար
ասանկ խաբել իս» :

«Յեսէին տղան, ես քեզ չի խաբեցի՝
կրկնեց Նաթան : Ե՛հա քու հօրդ պարտե-
զին մէջը կընտս տեսնալ դուն ան ամէնը՝
որ ես քեզի պատմեցի : Նոյն դիպուածը չի՞
պատահիր մի բոլոր նշաններուն և ու-
րիշ ծառերուն» :

«Ե՛յո՛ ըսաւ Սողոմոն . բայց անանկ
կամայ՝ և այնչափ երկար ատենին մէջ՝ որ
մենք չենք իմանար» :

Պատասխան տրւաւ Նաթան . «Վերմն
Մսուծոյ դորձքերուն մէկը պզտիկ բան
մը կընայ սեպիլի՝ կամացուկ ու անզբալի
կերպով մը կատարելուն համար : Բնու-
թիւնը քեզի վարժապետ ըրէ, ու անոր
դորձողութիւնները սորվելու հետեւէ . ա-

նատենը դուն դիւրաւ պիտի հաւտաս Տէրօջը գործքերուն մէջ եղած հրաշքներուն բարձրագոյն դօրութեանը, և չի պիտի բաղձաս մարդկային ձեռքով գործըված հրաշք մը տեսնալու”:

Փորձիլ որչի՞նչ պարտաւոր լիարժեք:

ՊՐԵՆՍՈՒՆԻ մօտերը պատահած դիւրաւ մը մեղ կրօնեղեկացունէ թէ՛ ինչպէս վստահաւոր է լեռնաբնակ կեանք վարելը ու դաշտերու մէջ որսորդութիւնը երեւել Ֆրանսայի և Նիւօլանի Ալիեան լեռներուն կողմերը:

Գեղացի մը իր կնկանը և իրեք զաւկը ներուն հետ ամառանոց ելաւ խրճիթի մը մէջ բնակելու. և իր ոչխարներուն հօտը կարածէր աղւոր խոտաւէտ լեռան մը վրայ: Եւ մարդուն մեծ տղան՝ որ ութը տարեկան կար, փախուկ էր. երկրորդը՝ որ հինգ տարու էր, համր էր. և երրորդը՝ լեռն չի բացված դեռ փոքրիկ տղեկ մըն էր: Մէկ առտու մը անանկ պատահեցաւ՝ որ փոքրիկ տղեկը մէկախնէրուն յանձնեց մարերնին. և իրեքը մէկտեղ առդին անդին պրտըտելով խել մը հեռուցան իրենց խրճիթէն: Մարերնին երբոր ետեսնուն գնաց անոնք փնտրուելու, երկու մեծը գլտաւ, բայց պզտի տղեկին ստքին նշանները չի տեսաւ գետնին վրայ: Փախուկ տղան ան պատմելի ուրախութեան մէջ կերուար, երբոր համրը շփոթած ահի ու դողն նշաններ կըցուցնէր: Ոչինչ տեղը աշխատեցաւ հասկընալ տակնուվրայ եղած մայրը՝ թէ ինչ էր պատահեր կորստըված զաւկին: Մէկին ուրախութիւնը և մէկալին իրարանցումը բան մը չիմացուցին իրեն: Համր տղան գրեթէ խելքը գլխէն կորսնցուցեր էր, երբոր փախուկը կերեցուցներ թէ ան սովոր ուրախութիւն պատճառելու բան մը պատահեր էր: Ա՛հ իր վեր կըցածիկէր՝ կը խնդար՝ ու զանազան շարժումներ կընէր, որպէս թէ կընամաներկոր մէկու մը՝ որ իր խիստ սիրական բանը ձեռք անցունէ՝ ու սրտին մէջը դնէ: Ինչ և իցէ աս բանս թէ թե միտթարութիւն մը եղաւ խրճալի կընկանը. ինչու որ մոմտաց թէ՛ գուցէ աղբաւ:

Բարանոց, ետալը: — Համր, փխիկ:

կաններէն կամ ծանօթներէն մէկը տողոյը պատահեր է՝ ու պզտի տղեկը առեր տարեր է: Բայց օրը իրիկուն եղաւ՝ դիշերը անցաւ, ու կորստըված զաւկին վրայով ուրախարար լուր մը չելաւ: Հետեւեալ օրը հայրը ու մայրը փնտրուելու որ ելան, արծիւ մը իրենց դիտուն վրայէն անցաւ թռչելով. փախուկ տղան թռչունը տեսածին պէս՝ իր այլանդակ շարժումներէրը նորէն սկսեց, ու համր տղան ահով ու դողով հօրը փաթթեցաւ: Բնատենը առջի օրվան պատահած դարհուրելի դիպուածը մոքերնուն մէջ ծագեցաւ, թէ գուցէ ողորմելի տղեկը ան գաղան թռչունին ճանկերովը յափըշտակված տարված ըլլայ, և թէ պակասա միտ տղան անոր համար կուրախանակոր որ աղատեցաւ անկէց՝ որուն վրայ որ նախանձոտ էր:

Գանք որ աս դիպուածը պատահած օրվան առտուն: Ալիեան լեռներուն որսորդներէն մէկը արծիւի մը բունի մօտ կըսպասէրկոր, յուսալով որ թռչունը իր բոյնը դարձած ատենը զարնէ: Արկար ժամանակ յարատեւութեամբ սպասելէն ետեւ ինչպէս որ ճշմարիտ որսորդները կընեն, տեսաւ որ արծիւը ծանր ծանր թռչելով դէպ ի ան ժայռին կուգարկոր, որուն ետեւ ինքը փախվոտեր էր: Մոմտան թէ ինչպէս շուփթեցաւ մարդը՝ երբոր թռչունը մօտեցաւ նէ լայու ձայն մը լսեց, ու անոր սատակիչ ճանկերուն մէջը պզտի տղեկ մը տեսաւ: Մէկէն մտածեց որ՝ թռչունը իր բոյնը հասածին պէս զարնէ անիկա՝ թէ և տղեկն ալ հօտը զարնովի. էվելօք ուղեց տղին մեռնիլը, քան թէ թող տալ՝ որ ան գելշատիչ կենդանին պատառ պատառ ընէ անմեղ մանուկը: Լուիկ աղօթքով մը և ան վրդով ջանքով մը հրապանը թռչունին շտուկեց՝ ու կրակեց: Գնտակը շտուկ գնաց արծիւին դիտէն կամ սիրտէն անցաւ, ու մէկ վայրկեանէն ետեւ աս քաջ որսորդը անպատմելի ուրախութեամբ տղան բոյնին մէջէն առաւ, ու մեծ յաղթութիւն մը ըրած ետ դարձաւ: Արծիւին ճանկերը խիստ դէշ վերաւորեր էին ողորմելի տղին մէկ թեւը ու կուշտը, բայց չէ թէ մեռնելու չափ: Ու տղին կորստըվէն քսանըջորս ժամ ետքը աս քաջ որսորդը անիկա իր

մօրը գերկը դարձուց, և անպատմելի ուրախութիւնով լեցուց անոր տրտմեալ սիրտը:

ԳԻՏԵՐԻՆԻՆ:

Ի՛նչ տարբեր դադարներ կը ձևացուին զանազան ազգեր՝ մարդուս կազմութեանը ու գէմքին գեղեցկութեանը վրայ: Սարմինին ճերմակ մորթը յետին աստիճան տեղեցկութիւն կը համարվին անոնց կողմերը. հաստը պակուսեցները և տափակ քիթը գեղեցկութիւն կը համարվին անոնց մէջ: Վանի մը աղբերու մէջ, թէ որ մէկը երկան ականջներ ունի ուսերուն վրայով կախված, բոլոր ժողովուրդը զմայլելով կը նայի իր վրան: Չինաստանի մէջ կնիկ մը՝ թէ որ քաշելու կարող ըլլալու չափ մեծ ոտք ունենայ նէ՛ այլանդակ ազգեղութեան տէր կը համարվի: Հիւսիսային Վմերիգայի քանի մը բարբարոս ազգերը իրենց զաւկըններուն գլխուն բոլորակը չորս տափ տակ կը կապեն, ու քանի որ ոսկորները կակուղ են՝ կըսխմեն ան ձեւին կրխօթեն անոնք, որ գրեթէ կատարեալ քառակուսի են:

ՍԵՃԱՆԿՆՈՒԹԻՒՆ:

ԳԻՐՄԵՆԵՅԻ մէջ Լոյսվերփի վաճառականները Լարդայի մէջ զտնրված հարուստ մարդիկներուն ամէնէն երեւիին էին ժամանակաւ: Լսիկա ցուցնելու համար մէկ պատմութիւն մը կըսվի Ղօն հաէնս անուն մէկին վրայ, որ ինքը միլիօն մը ոսկի փոխ տըլաւ Կարոլոս հինգերորդ Գերմանիայի ինքնակալին՝ շունկարիայի վրայ ունեցած պատերազմը յաւաք տանելու համար, և մուրհակ մը առաւ ան կէց: Ինքնակալը ետ դառնալուն՝ վաճառականին քնաց կերակուր ուտելու հետք. որ ան ալ մեծածախ հարկիք մը ընելէն ետքը մուրհակը հանեց՝ չէ թէ փոխ տըլած ստակը ուղեւոր համար, հապա ան էրելու համար. որ կըսվի թէ կինամոնով շինած կրակի մէջ էրեց:

Պինտ բարակ մազը շուք ունի. պինտ պզտի գործն ալ հետեանք մը ունի, թէ որ հոս չըլլայ, ասկէց ետքը հանդերձեալին մէջը պիտի ըլլայ:

Չորս մէրջին Բանիւրոն ձրայ:

ՈՒՐԻՇ մէկ ազգու ճանապարհ մը չի կայ աշխարհի վրայ. Բրիտանիոյ թեան ճշմարիտ ոգին կենդանացունելու, քան թէ երկիւղածութեամբ մտածել ան չորս վերջին բաներուն վրայ՝ որոնք են Սահ, Գա, տատան, Լըկինք ու Գժոխք: Ինչու որ բարոյապէս անհնար է թէ մարդիկ այն պէս անհոգ ապրին, այնպէս բոլորովին ինքզինքնին աշխարհիս և անոր ցանկութիւններուն ծառայելու տան, կամ Լստուծոյ վախը և իր օրէնքները պատուելը մէկ ղի ձգեն, կամ բաւական համարին ցուրտ և արտաքին բարեպաշտութիւններ: Թէ որ ջերմեւանդ ու շարունակ մը տաժութիւն մը ունենան աս բաներու վրայ: Ինտոր մարդիկ ըլլալ պէտք է մեզի, որ գիտենք թէ քիչ ժամանակէն ետե պիտի մեռնինք՝ ու դատաստան երթանք. և հոն՝ աշխարհիս վրայ ինչ ըրինք նէ՛ թէ բարի և թէ չար, անոնց հատուցումը պիտի առնենք, կամ յաւիտենական վարձք երկնից թագաւորութեանը մէջ, կամ յաւիտենական տանջանք Սատանային և իր հրեշտակներուն հետը:

ԼԵՂԾՈՒԹ:

Ես մէկ պիտանի պըզտիկ բան մըն եմ,
Ու ամէն մարդու քրտակին մէջն եմ,
Հացն ու հանդերձը ինծմով կը լինվին,
Կեանք եւ մահ իս միշտ իրենց կընդունին:

Իմ հայրենիքս աստղերուն մէջն է,
Բայց օդին մէջը ես չեմ տեսնուիր,
Երեզակն ալ իմ բընակարանս է,
Սակայն խաւարէն բընաւ չեմ զատվիր:

Եւ քին ականջին բերանին մէջն եմ,
Բայց տակաւին ես գըլխուն մասը չեմ,
Լըկրիս չորս մասին մէջ որ պըտորիս,
Լմենուն մէջն ալ քու գէմըդ կը ըլլեմ:

Ես մէկ պըզտորտիկ ընկեր մ'ալ ունիմ,
Որ խաղաղութեան մէջ կը բընակինք,
Եւ ժամանակաւ երբեմն ալ հիմայ,
Սէկ օտարի մը տեղը կը բանինք:

Կարգացող, կը ընան անունըս գըտնալ,
Կաւ ընկերիս ու ան օտարին,
Որ մեր չորսերնուս անուններն ալ,
Ետքի թիւերուն մէկին մէջ գըրվին:

ԼԵՂԾՈՒԹ. ՊԵՂԾԵՆ: